

لوک گیت

لوک گیتاں توں مراد اے "لوکاں دے گیت"۔ ایہہ گیت کسے اک شخص دی تخلیق نہیں ہوندے بلکہ دھرتی اتے وسن والے سارے لوکاں دی ساجھی تخلیق منے جاندے نیں۔ لوک گیتاں دی تخلیق کسے شعوری کوشش دا نتیجہ وی نہیں ہوندی۔ بلکہ ایہہ گیت انسان دے اندر دیا اویہ سہراں، خوف تے احساس ہوندے نیں۔ جیڑے کسے وی ویلے منہ سب لفظاں دا روپ دھار کے گیتاں دی شکل اختیار کر لیندے تیں تے لوکاں وچ عام ہو جاندے نیں۔

لوک گیت نثر وچ طبع دے نال نال کسے قوم دا نہ صرف قیمتی خزانہ ہوندے تیں بلکہ اوس قوم دی ریٹل، پینل، وسوں، تاریخ، جغرافیہ تے وڈکیاں دی صدیاں دتہ تحریات دا بخور وی ہوندے تیں۔ دوجے لفظاں وچ لوک گیت پنجاب دی تہذیب تے ثقافت دی حقیقی تصویر ہوندے تیں۔

پنجابی لکھاری کلیم شہزاد لوک گیتاں پارے آکھتے

نیں کہ لوک گیت ساڈے جیون، ریتل بہتل سے ثقافت
دیا منہ بولدیاں مثالان میں جیہناں وچوں ساہوں
ایہی حیاتی دے وکھو وکھو پکو نظر آندے نیں تے لوک
گیت ساڈا اہول ورثہ نیں۔

لوک گیتاں دیاں قسماں

۱۔ ماییا

لفظ ماییا دے مطلب بارے دوراواں نیں۔ اک
خیال ایہہ اے کہ ماییا ایرانی زبان دے لفظ "ماہ"
توں نکلیا اے جیہدا مطلب اے "چن" تے "ماہی"
توں مراد اے "چن ورگا"۔ ایس لفظ دے آگے
الف بندائیہ دا ودھا کر کے "ماییا" بنایا گیا اے جیہدا
مطلب اے محبوب بندہ اے۔ دو جی رائے ایہہ اے
کہ ماییا ٹھیسٹہ پنجابی زبان دا لفظ اے جیس دا مطلب
اے "ڈنگر جاسن" فال۔

ماییا پورے پنجاب دا مایا لوک گیت اے۔
اے ایہہ پورے پنجاب دے واسیاں دے دلاں دی
سانجھی دھڑکن اے۔ ماییا پورناں دا خاص گیت اے
جیہدا اچھا سراواں بھر وچھوڑا اے۔ ایہدے
وچ عورت اپنے محبوب توں مخاطب کر کے اوہدے
آگے کوئی عرض کردی نظر آوندی اے۔ ایس دے
علاوہ ماییا وچ کئی موضوعات سمائے ہوئے
نیں مثلاً پنجاب دا کلچر، ثقافت، تاریخ، جذبات،
تجربات تے خورے کپھڑے کپھڑے موضوعات ماییا
وچ شامل نیں۔ کجھ مثالان ویکھو۔

← آری تے آری اے

← سونے دا گل مایا
لوکان دیا رن اکھیاں، سا ڈاروندا دل مایا

ماہیے گیت دی اک خاص بناوٹ بھونڈی اے جیہت
بارتے کنول مشتاق آکھدے نیں کہ مایہ دے
دو مصرے ہوتدے نیں۔ پہلا مصرع دو جے مصرے
توں ادھ بھوندا اے ایس لئی ایہنوں ڈیڈھ مصری
گیت وی آکھیا جا سکدا اے۔

۲۔ ڈھولا

ڈھولا اک قدیم لوک گیت اے جیہڑا کئی وریاں توں
پنجاب دے لوکان دے دلاں دی دھڑکن اے تے
بینہ بہ بینہ اک نسل توں دو جے نسل تک
منتقل بھوندا آریا اے۔ ایہو ای وجہ اے کہ ڈھولا
گیت لوکان توں پنجابی یاد نیں تے ایہوں کدے لکھن
دی لوڈھ عسوس نہیں بھوئی۔

ڈھولا پنجابی زبان دے لفظ "ڈھول" توں
نکلایا اے جیہدا مطلب اے محبوب۔ ایس لفظ دے
آئے الف نداءں دا وادھا کر کے ڈھولا بنایا گیا
اے جیہں دا مطلب اے محبوب تے اے پیارے
لہا گیا اے۔ ڈھولے دی تعریف بارے اے۔ ڈی۔
اعجاز آکھدے نیں:

وہ عورتاں دلوں اپنے محبوب لئی
پیار، محبت، عشق دا اظہار تے
جذباتی ترجمانی داٹاں ڈھولا
اے۔ ۴۴

ڈھولا تئیاں دیاں شاعری محنت کشاں تے عام، اینڑ
 لوکاں دی عوامی شاعری اے جیناں دا مقصد فنی
 لوازمات پورے کرنا نہیں بلکہ کسے جنگے خیال توں
 مناسب لفظاں وچ پیش کرنا اے۔ اختر بشمار پوری ایس
 بارے وچ ایخ آکھتے نیں:

”ڈھولہ وچ ادھہ مصرعے دی بجائے
 پورا مصرع ہوندا اے عموماً ڈھولیاں
 دے پہلے مصرعے وچ اکا جیسے قافیایں
 والے ہوندے نیں تے ایہ دے پہلے دو
 مصرعے ہم وزن وی ہوندے نیں۔
 ایہہ دو یا تین مصرعیاں دا وی ہوندا
 اے تے ایس توں زیادہ مصرعے وی
 شامل ہوندے نیں۔“

ڈھولیاں وچ کئی موضوعات بیان کیتے جا سکدے نیں۔
 مثال دے طور تے پنجاب دی منظر کشی، دکھ تے پیڑ،
 سورمیاں دی بہادری دے واقعات، صوفیانہ موضوعات،
 عشق تے تصوف دا اظہار ڈھولیاں وچ کو لبھدا
 اے۔ کجھ مثالیں ویٹھو :-

الف آ صیاں ڈھولا بیٹھی موٹی پروواں
 لکھیا پ گیا جھولی بیٹھی چھم چھم روواں
 الف آ صیاں ڈھولا تیرے موڈھے تے لوئی
 سارا جگ ڈھونڈ رہی آن تیرے جیہانہ کوئی

وہیے ڈیگر دے ناریں ہین بھوشا کان
 پانی وچوں نکلیاں کوجاں وانگ قطاراں

نال آکھی گل ، طعنہ یا مہنادے میں
پر شاعری دی ہر اصطلاح ورج بولی
اوس اک مصرعے نوں آکھدے میں
جیدے ورج کوئی خیال، صمنوں،
صنابدے دی گل یا کتے جدے دا
ڈھکواں اظہار ہوندا اے۔

بولی اصل ورج گور و جوان صنڈیاں دا گیت اے پر
اھتر صنڈیاں اپنے محبوب دی یاد ورج، جیناں اپنے
ویراں دی یاد ورج تے طاواں اپنے پتیراں لئی دعاواں
دا اظہار وی بولیاں ورج کردیاں میں :-

← ویراں والیاں دے نخرے بھاری، اک ویردیش وے رہا

← صینوں ہونڈاں دی لوڈ نہ کوئی، وے جھڈ دے نوں نانت شفتاں

بولی ورج پنجاب دھرتی دی ثقافت، وسوں، جذبات،
احساسات، خوشیاں، نماں، تاریخ، صذیب، سیاست،
ہجر تے خورے کیسہ کیسہ بیاں کردتا جاندا اے :-

← رتاں والیاں دے پکن پروٹھے، تھریاں دی آگ نہ بنے

← ساڈا دیس سپاگن سارا، جے جے تھوہ وگدے

۴۔ لوری

لوری اوہ گیت اے جیہڑا بچے دی ماں، وڈی
بھین، نانی یا دادی گور ورج لے کے نکلے بال نوں
سوان، ہرچان لئی تے اڑی بٹے بال نوں پہلاں لئی
بنناں نال تھاپڑی مار کے گاندیاں میں۔
پنجاب دے لوک گیتاں ورج لوری سوتوں

قدیم لوک گیت ہے۔ ایہہ مسٹا تے من ہو پیا لوک
 گیت ہے جیہڑا بچہ جن دے نال ای اپنی ماں دے
 سوہوں سنا شروع کر دیندا ہے۔ ماں اپنے بچے نوں
 لاڈ کرن لئی تے ہرچان لئی لوری گاڑی ہے۔ لاڈ دے
 نال نال لوری وچ ماں و لوں بال لئی پاکیزہ سدھراں
 بٹک تمناواں، خوشیاں تے نماں دا ذکر وی ملدا ہے۔
 جیویں خاصا دا جذبہ لوری دنیا وچ ہر زبان،
 قوم نے صک دے لوکاں دا ساخھا ہے، ایسے طرح
 لوری دا وجود وی عالمگیر ہے جیہڑا لوری دنیا دی
 لوک شاعری وچ ساخھا ہے۔

لوری گیت وچ روایتی موضوعات توں
 علاوہ پنجابی معاشرے دی تصویر، دودھ، اناج، کھانا، دانہ،
 زرعی کلچر، سال ڈنگر تے خرچہ کنش دا ذکر وی لہندا ہے۔
 کچھ مثالیں دیکھو :-

ہ جنفل ستے بہاڑ ستے
 ستے سب دریا
 اجے جالدا ساڈا گاگا
 لی نیندے، جھیتی آ

ہ نہ او صنے کرے نہ رو
 گلاب دے پانی نال مکھڑا دھو
 جھیتی جھیتی وڈا ہر
 وڈے و بہڑے وچ کھلو
 وار کے مرچاں رتیاں لال
 بھیڑیاں نظراں دیوان دھو

۵- ٹپا

ٹپا مشہور پنجابی لوک گیت ہے جسے عام طور سے خوشی
دے موقعے سے گایا جاتا ہے۔ کڑیاں ویاہ ستاریاں
دے موقعیاں تے مقابلے دے انداز وچ ڈھولکی دی
مدد نال ٹپے گانڈیاں نیں۔ ٹپے دی تعریف کردے
ہوئے ڈاکٹر عصمت اللہ زاہر آکھدے نیں:
"ٹپے دامزاج شوخ ہے۔ ایہدے ورج
دی صونوعات دی انظارنگی تے موجود
ہے پر بیاں دی جھڑی شوخی ایہدے
ورج پائی جاندی ہے اوہ طاپے، ڈھولے
یا بولی ورج نہیں ہوندی"

ٹپے خاص موقعیاں تے گائے جاندے نیں حد کہ دو جیاں
صنفلے بئی خاص موقعے دی مناسبت ضروری نہیں ہے۔
ٹپے عام طور تے ستاریاں دے موقعیاں تے گائے جاندے
نیں تے ایہہ بڈھیاں عورتاں دی بجائے کڑیاں جھڑیاں
دے مونہوں زیادہ بھدے نیں۔
ٹپے گیت دیاں آجو ونگیاں وایجو

۶ آجلیئے کراچی نوں
ماپیاں نے دے جھڈیا، میرا رشتہ چاچی نوں

۷ جٹا رنگ وے جوانی دا
اک میرا رنگ مشکئی، دو جاحس جوانی دا

4- دوپڑا

دوپڑا پنجابی شاعری دی قدیم صنف ہے۔ ایہرے دو مصرعے ہوندے نیں۔ دوپڑے دی اک خاص بناوٹ ہونڈی ہے جیہڑی پابندی کرنا ضروری ہوندا ہے۔ محمد آصف خان دوپڑے دی بناوٹ بارے کہندے نیں کہ دوپڑے وچ دو مصرعے ہوندے نیں۔ ہر مصرعے نوں دو چرناں وچ ونڈیا جاندا ہے، پہلے چرن وچ 13 ماتراں پھیر و سرام اتے اگلا چرن وچ 11 ماتراں ہونڈیاں نیں۔ ایج دوپڑے دے دو ناں مصرعیاں دیاں کل ماتراں 48 (24+24) ہن جاندیاں نیں۔ دوپڑا خالص پنجابی دی صنف ہے۔ ایہ پاروں دوپڑیاں اندر پنجاب دی ریتل ریتل، پنجاب دی مٹی دی خوشبو تے پنجابیاں دا سہا جھلکا دکھالی دیندا ہے۔

دوپڑے وچ کئی موضوعات بیان کیتے جاسکدے نیں مثال دے طور تے روپانی، مذہبی، روحانی، سماجی تے فلسفیانہ مضمون دوپڑے وچ بیان کیتے جاسکدے نیں۔

پنجابی وچ سبھ نالوں قدیم دوپڑے بابا فرید دے نیں جیہناں نوں ضلوعک وی آکھیا جاندا ہے۔

۵ فرید امیں جانا دکھ مجھ کھن، دکھ سبھا ایہ جگ
اچے چڑھ کے ویکھیا، تاں گھر گھر ایہا اگ

۶ فریدا خالق خلق میں، خلق وسے رب مانہ
صدا کس نوں آکھئے، جاں کس بن کوئی نانہ